Opetusneuvos Erja Heikkinen
Neuvotteleva virkamies Ilkka Turunen
Opetus- ja kulttuuriministeriö

9.9.2015

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Asia: Hallituksen toimintakertomus 2014 - eduskunnan kannanotto valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta *Kestävällä kasvulla hyvinvointia*

Eduskunta on hyväksynyt valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta lausumat, joiden johdosta opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa seuraavan.

Tiede ja tutkimus

Tiede muodostuu tutkimusta tekevien työn tulosten kokonaisuudesta. Se heijastaa tutkijoiden perustuslain takaaman tutkimuksen vapauden turvin tekemiä valintoja, menetelmiä, tutkimukseen käytettyjä julkisia ja yksityisiä resursseja sekä tutkimusta tekevien organisaatioiden toimintaa. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen lakisääteisissä tehtävissä tutkimus ja koulutus ovat toisiinsa tiiviisti sidoksissa, mikä on huomioitava alakohtaisia painotuksia punnittaessa. Koulutusmääriin ja -sisältöihin pohjautuva työelämätarve ja tutkimukselliset kiinnostuksenkohteet eivät välttämättä kohtaa.

Juha Sipilän hallitus edellyttää strategisessa ohjelmassaan korkeakouluilta ja tutkimuslaitoksilta esitystä työnjaosta sekä tiedekuntien ja tutkimusyksiköiden tiivistyvästä yhteistyöstä. Ministeriöt ohjeistavat osana ohjausprosessejaan yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset tuottamaan hallitusohjelman edellyttämän esityksen niin, että se voidaan huomioida korkeakoulujen ohjauksessa ja tutkimuslaitosten tulosohjauksessa. Valmistellessaan esitystä organisaatiot selkeyttävät strategioitaan varmistaakseen lakisääteisten tehtävien laadukkaan hoitamisen ja toiminnan vaikuttavat tulokset.

Korkeakoulujen strategioissaan painopisteikseen valitsemat tutkimus- ja koulutusalojen kokonaisuudet ilmentävät pidempiaikaista profiloitumistyötä. Valtion tutkimuslaitosten kokonaisuudistuksen läpiviennin edellytyksenä on ollut nykyisten laitosten toiminnan fokuksen tarkka harkinta. Voimien keskittäminen jatkuu niin tutkimuslaitoksissa kuin korkeakouluissa. Talouden vaikeuksien ja rakennemuutosten aikana julkisen tutkimus- ja innovaatiojärjestelmän strategia muodostuu yksittäisten korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten strategioiden kokonaisuudesta. Merkittävältä osin julkisin varoin rahoitettujen organisaatioiden strategioiden toimeenpanon todennäköisyys on suuri, kun yksittäiset organisaatiot ja niitä ohjaavat valtioneuvoston ministeriöt ovat sitoutuneet pyrkimään kohti tavoitteita ja ovat tietoisia toistensa kulkusuunnasta. Ministeriöiden keskinäinen ja tutkimusorganisaatioiden välinen yhteydenpito ovat edellytyksiä julkisen tutkimus- ja innovaa-

tiopanostuksen kokonaisuuden päämäärätietoiselle kohdentamiselle. Tiedestrategian laatiminen organisaatiokohtaisten työnjakoon ja yhteistyöhön pohjautuvien profiloitumistoimien päälle ei tuo lisäarvoa Suomen valintoihin.

Tutkijankoulutettua työvoimaa Suomessa on OECD-maista eniten suhteessa väestömäärään. Tutkimustyövuosista tohtorit tekevät kuitenkin vain noin seitsemäsosan, ja määrä on ollut laskussa. Tutkijankoulutuksen sisältöjä on pystyttävä kehittämään tukemaan tohtoreiden työllistymistä erilaisiin tutkimusta tekeviin organisaatioihin. Lisäksi, yliopistot ovat ilman säädöspohjaa kehittäneet tohtorikoulutusta niin, että laadukas tutkinto on mahdollista suorittaa nykyistä selvästi lyhyemmässä ajassa kansainvälisiä käytänteitä vastaavasti.

Ennakointi

Koulutus, tutkimus ja kulttuuri ovat alueita, joilla kehittämisen syklit ovat pitkiä, usein vuosikymmenten mittaisia. Sen vuoksi ennakoinnilla on näillä aloilla erityinen merkitys. Koulutuksen, tutkimuksen ja innovaatiotoiminnan kentällä Suomessa toimivat organisaatiot kuuluvat maailman parhaimpiin ennakointitiedon tuottajiin. Vahvuuksiamme on muiden muassa ministeriöiden, asiantuntijavirastojen, tutkimuslaitosten, elinkeinoelämän ja alueellisten toimijoiden yhteistyöhön pohjautuva koulutus-, osaamis- ja työvoimatarpeen ennakointi.

Globaalissa taloudessa tapahtuneet muutokset ovat tehneet ennakoinnista ja siihen perustuvasta päätöksenteosta ja ohjauksesta entistä vaativampaa. Toisistaan riippuvaiset yhteiskunnat ovat aiempaa alttiimpia yllättäville shokeille ja kriiseille. Teknologia muuttaa työn organisaatioita, talouden toimintatapoja, yhteiskunnan organisoitumista ja kansalaisten arkea. Ammatteja katoaa ja niiden tilalle syntyy uusia. Tulevaisuuden osaamistarpeet muuttuvat nopeasti. Laadullisen ennakoinnin sekä osaamisjärjestelmän joustavan kehittämisen merkitys korostuvat. Valtioneuvosto asetti tammikuussa 2015 ennakointiluotsin koordinoimaan ja tukemaan suomalaisten ennakointitietoa tuottavien toimijoiden verkostoa. Ennakointiluotsia kehittämällä on mahdollista luoda rakenteet monipuoliselle yhteistyölle, kansainvälistymiselle, kokeilutoiminnalle, laadulliselle ennakoinnille ja tuoda ennakointitieto valtioneuvoston päätöksentekoon ja ohjaukseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä on toiminut vuodesta 2012 lähtien hallinnonalan päätöksentekoa, tiedolla johtamista, tiedon tuotantoa ja tutkimustiedon hyödyntämistä tukeva ennakointi- ja analyysiryhmä. Tavoitteena on, että ryhmän työn kautta syntyvät uudet yhteistyömuodot, vuorovaikutteiset työtavat ja verkostot vahvistavat hallinnonalan tiedolla johtamiseen liittyvää osaamista. Ryhmä perustettaessa pidettiin tärkeänä ennakoivan otteen parantamista kaikilla ministeriön toimialoilla. Toimeksiannossa tähdennetään, että ryhmän tehtävänä on seurata ministeriön toimialan kehitystä ja sitä koskevaa koti- ja ulkomaista tutkimusta ja ennakoida uusia, yhteiskunnallisesti merkittäviä politiikkaongelmia ja kehittämistarpeita sekä tehdä ehdotuksia ja valmistella suunnitelmia toimialaa koskeviksi tutkimus- ja selvityshankkeiksi. Ryhmä on toiminut ministeriön tulevaisuuskatsauksen valmisteluelimenä ja huolehtinut ministeriön panoksesta valtioneuvoston yhteiseen tutkimus-, ennakointi-, arviointi- ja selvitystyöhön (ns. teas-toiminta).

Opetus- ja kulttuuriministeriön mielestä oleellista on, että toiminnan tieto-, tilasto- ja indikaattoriperustan vahvistaminen, ennakointi sekä tutkimukset ja selvitykset kytkeytyvät ministeriön avaintoimintoihin, toimialojen yleiseen kehittämiseen, lainsäädäntöön, rahoitukseen ja ohjaukseen. Tässä suhteessa on viime vuosina edistytty niin koko valtioneuvoston tasolla kuin opetus- ja kulttuuriministeriössäkin. Valtioneuvoston yhteinen teas-toiminta, edellä mainittu ennakointiluotsin asettaminen sekä Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma ja sen toimintatapoja koskevat linjaukset (digitalisointi, säädöspolitiikan ohjaus, kokeilukulttuuri, johtaminen ja toimeenpano) vahvistavat edelleen ministeriön tärkeänä pitämää kehityssuuntaa.

Yrittäjyys

Suomi on ollut edelläkävijä yrittäjyyskasvatuksen ja koulutuksen kehittämisessä 1990-luvulta lähtien. Opetusministeriön yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat vuodelta 2009 kattavat kaikki koulutusjärjestelmän tasot. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ulottuvat osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden vahvistamisesta toimivien yrittäjien ja heidän yritystensä kehittämiseen. Viime vuosien merkittäviä, kansainvälistä huomiota herättäviä läpimurtoja on ollut korkeakoulujen ympärille syntynyt vireä start up -yrittäjyys. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on juuri valmistunut korkeakoulujen yrittäjyyttä vahvistavista toimista selvitys, joka julkaistaan ministeriön seminaarissa 6. lokakuuta. Selvityksen perusteella korkeakoulujen strategioihin ja vuosia 2017–2020 koskeviin sopimuksiin on tulossa yrittäjyyttä edistaviä toimenpiteitä, joiden toteutumista seurataan säännöllisesti osana korkeakoulujen ohjausta.

Juha Sipilän hallituksen ohjelmassa on sovittu useista uudistuksista, joilla pyritään luomaan nykyistä parempi toimintaympäristö yrittäjyydelle. Näitä toimia toteutetaan myös osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeessa. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformi vahvistaa koulutuksen työelämäyhteyksiä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten selkeämmällä työnjaolla ja profiloitumisella luodaan kansainvälisestikin vetovoimaisia osaamiskeskittymiä, jotka ovat välttämätön edellytys myös korkeaan arvonmuodostukseen tähtäävän, uusia työpaikkoja luovan yritystoiminnan syntymiselle.

Oppimisvaikeudet

Vuonna 2011 voimaan tulleiden perusopetuslain muutosten (642/2010) tavoitteena oli vahvistaa esi- ja perusopetuksen oppilaan oikeutta saada oppimisen ja koulunkäynnin tukea riittävän varhain ja joustavasti opetuksen yhteydessä, lisätä tuen suunnitelmallisuutta ja tehostaa tukitoimia sekä moniammatillista yhteistyötä. Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi helmikuussa 2014 eduskunnan sivistysvaliokunnalle selvityksen oppimisvaikeuksissa olevien kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Selvityksen mukaan uudistuksen tavoitteet ovat toteutuneet melko hyvin. Erityisen tuen piirissä olevien oppilaiden määrä on laskenut uuden lainsäädännön voimassaolon ajan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää tärkeänä, että edistymistä oppimisvaikeuksien voittamisessa edelleen seurataan ja arvioidaan. Ministeriö asetti maaliskuussa 2015 vaativan erityisen tuen ke-

hittämisryhmän. Sen tehtävä kattaa sairaalaopetusyksiköiden, kuntien ja kuntaryhmien ja yksityisten laitos- ja erityiskoulujen tarjoaman opetuksen ja koulunkäynnin, joilla on opetuksen järjestämislupa. Tiedonkeruuseen ja seurantaan liittyvien tehtävien ohella ryhmän tehtävänä on kehittää joustavaa koulupolkua ja sen nivelvaiheita varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ja sieltä toiselle asteelle ja työelämään.

Kestävä kasvu

Opetus- ja kulttuuriministeriö korostaa laajasti määritellyn osaamisen merkitystä kestävän kasvun välttämättömänä edellytyksenä. Yritysten kestävä kasvu ja uudistuminen onnistuvat vain, jos kansakunnan lahjakkuusvarannot otetaan täysimääräisesti käyttöön. Osaavaa työvoimaa on saatava työmarkkinoille silloinkin, kun perinteiset alat ja ammatit muuntautuvat jatkuvaa oppimista edellyttäviksi uudentyyppisiksi töiksi. Erityisesti korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten osallistaminen kestävän kasvun alojen toimenpiteisiin on sijoitus Suomen tulevaisuuteen.